

Akademik Özgürlüğün Anlamı ve Gerekliği

Bekir Berat Özipek*

Üniversiteler, günümüzde akademik ve bilimsel bilginin üretildiği, toplumların geleceğini biçimlendiren fikirlerin ortaya atıldığı, tartışıldığı ve sistemleştirildiği en önemli mekanların başında gelmektedir. Özellikle içinde bulunduğumuz ve kimilerince “bilgi çağı” olarak adlandırılan tarihsel dönemde üniversitelerin bu işlevi daha fazla belirginleşmektedir. Üniversite ayrıca, her dönemde kitleleri ardından sürükleyen felsefi ve siyasi düşüncelerin, bilimsel ve teknolojik yeniliklerin üretildiği, eleştirildiği, yanlışlandığı veya reddedildiği başlıca mekanlardandır. Ekonominin, teknolojinin ve bilginin globalleştiği, üniversitelerin bu değişimin taşıyıcısı haline geldiği, yüksek öğrenime duyulan ilginin kitlesel olarak arttığı ve artık bir “öğrenim toplumu”ndan söz edildiği bir çağda, üniversite kavramının da bu gelişime paralel olarak değiştiği görülmektedir. Bu süreçte üniversiteler, bir toplumun, ülkenin veya daha geniş anlamda insanlığın geleceğinin olumlu veya olumsuz yönde biçimlendirilmesinde önemli bir pay sahibidir.

Bu yaklaşım, bir toplumun kaderini sadece üniversite kurumuna bağlamak biçiminde anlaşılmalıdır. Bir toplumun ekonomik, kültürel ve siyasi bakımlardan geleceği, tek

başına üniversite kurumuna bağlı değildir. Bununla birlikte üniversiteler, özellikle yaşadığımız zamanda, bu geleceğin en önemli belirleyici unsurlarındandır. Kuşkusuz, bu belirlemenin olumlu yönde olması, üniversitelerin işlevlerini gereği gibi ifa edebilmelerine bağlıdır. Özgürlük, bunun ilk ve vazgeçilmez şartıdır. Bu makale, üniversitelere ilişkin özgürlükten söz ederken sıkça kullanılan ve üniversiteyi vareden iki temel ilkeyi ifade ettiği düşünülen kavramdan, üniversite özerkliği ve akademik özgürlükten ikincisiyle ilgilidir. Akademik özgürlüğün anlamı, niteliği ve üniversite açısından taşıdığı önemle, akademik özgürlüğün ayrı bir özgürlük kategorisi olarak formüle edilmesinin gerekli veya anlamlı olup olmadığının ele alındığı bu çalışmada, Türkiye üniversitelerinin evrensel standartlara ulaştırılması için yapılması gerekenlere ilişkin tartışmalara da yer verilmektedir.

A. Özgür ve Ademi-Merkeziyetçi Bir Kurum Olarak Üniversite

Avrupa’da ilk üniversitenin, Onikinci Yüzyılın sonlarında Bolonya’da ortaya çıktığı kabul edilir. İlk üniversiteyi önceleyen kurumlar olarak kurulan ve hukuk ve tıp alanlarındaki antik ve Arap metinlerinin çevrilmesinin amaçlayan okullar ise, aynı yüzyılın başlarından itibaren Arap, Yahudi ve Ortodoks dün-

* Dr., Kırıkkale Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

yasıyla ilişki içindeki Salerne ve -Toledo'nun yardımıyla- Montpeiller gibi kentlerinde ortaya çıkmıştır.¹ Ortaçağ boyunca "Kilise'nin ve bazı bölgelerde onun protestan izleyicileri"nin, Onsekizinci ve Ondokuzuncu Yüzyıldan itibaren de devletin "himayesi" ve otoritesi altında bulunan üniversite, zaman zaman dış müdahalelere, iç sınırlamalara ve sansüre maruz kalmıştır.² Bu dönemden sonra ise, özellikle modern devletin doğrudan ve dolaylı müdahalelerine karşı kendisini koruma uğraşı vermiştir.

Günümüzde, demokratik ülkelerde, üniversitelerin özgürce bilgi üretiminde bulunabilecekleri, ademi-merkeziyetçi bir anlayış ve işleyişe sahip olması gerektiği konusunda bir mutabakattan söz etmek mümkündür. John Barnes'e göre bu yaklaşımın felsefi, ekonomik ve pratik nedenleri vardır. Felsefi anlamda, bilginin merkezi denetiminden kaygı duymak gerekir. Otoriteren rejimlerde, yöneticilerin yanılabilirliğine işaret edecek birilerine veya "kral çıplak" diyebilecek bir çocuğa ihtiyaç vardır. Demokratik veya çoğulcu toplumlarda bu kaygıya gerek olmadığı düşünülebilir; ancak aynı durum, bu toplumlar için de geçerlidir. Çünkü en özgürlük-sever uluslar bile kimi zaman "McCarthyizm" in ağına düşebilir. Kuşkusuz üniversiteler, içinde buldukları toplumdan bağımsız olmadıklarından, zaman zaman toplumların içine düştükleri bu sorun, üniversiteleri de içine alabilir; ancak yine Bolton'a göre, üniversitenin özelliği, kendisinin de maruz kaldığı bu "zehirin antidotunu" üretebilyor olmasıdır.³

¹ Bourdoncle, Raymond, *L'université et les Professions – Un Itinéraire de Recherche Sociologique*. L'Harmattan, Paris, 1994, s. 85,86

² Fuchs, Ralph F., "Academic Freedom – Its Basic Philosophy, Function, and History", *Academic Freedom*, (Baade, Hans, ed.), Oceana Publications, New York, 1964, s. 4.

³ John Bolton, *Strategies for Higher Education*, Aberdeen University Press, 1988, s. 1.

Merkezileştirilmiş bir yüksek eğitim sistemine yöneltilen itirazların ekonomik ve pratik nedenleri de vardır. Bilginin merkezi planlama ile üretilmesinin veya denetlenmesinin sakıncasını, bir toplumun katılaşmamak ve çökmek için serbest kurumlara sahip olması gerektiğini reddetmenin maliyetini topluma en ağır biçimde ödeten Sovyet deneyimi göstermiştir. Bu anlamda ademi-merkeziyetçi bir yüksek eğitimden yana olmak, iktisadi etkinlikle yakından ilgilidir. "Gereksiz merkezi planlama"ya yönelik diğer bir eleştiri ise, onun savurganlığından kaynaklanmaktadır. Bu planlama, yüksek eğitime ilişkin "en hayranlık uyandırıcı niyetleri, en kötü cinsten bürokratik saçmalıklara dönüştürebilir. Bürokrasi bürokratlar doğurur ve her bir üniversite kurumunda, düşüncelerin değil kağıtların trafiğini taşıyan paralel bürokrasiler üretir".⁴ Bu bağlamda felsefi anlamda üniversitelerin merkezi bir yapılanma ve bakış açısının dışında tutulması, bir toplumun veya ülkenin fikir, bilim, teknoloji vb. alanlardaki değişimin gerisinde kalması, hatta bunlara öncülük edebilmesi açısından zorunludur. Ancak bu pragmatik argümanın ötesinde ve ondan daha önemli olarak bu üniversite anlayışı, düşünce ve ifade özgürlüğünün, liberal bir toplumun, demokratik ve çoğulcu bir siyasal rejimin ahlaki zemininden kaynaklanmaktadır.

Üniversiteyi diğer eğitim ve öğretim kurumlarından ayıran en önemli fark ise, onun öğrenciler için öğrenme özgürlüğü (*Lernfreiheit*); akademik personel için ise öğretme özgürlüğü (*Lehrfreiheit*) sağlayıcı özelliğidir. Günümüzde egemen olan "daha az merkeziyetçilik" anlayışının da bir gereği olan bu ilkeler, aynı zamanda, iktisadi ve idari rasyonelliğin, "de-regülasyon"un, "özelleştirme"nin ve "karar-vermenin ademi merkezi-

⁴ Bolton, *Age*, ss. 1-2.

leştirilmesi”nin de gerekleridir. Bu anlamda üniversiteyi oluşturan iki merkezi kavramdan söz etmek mümkündür: Bunlar, akademik özgürlük ve üniversite özerkliğidir.⁵ Bu iki ilke, üniversitelerin mevcut durumunu iyileştirmeye, kurumsal yeterliliklerini artırmaya ve onların uluslararası rekabet gücünü geliştirmeye yönelik her reform çabasının öncelikli olarak göz önünde tutması gereken ve herhangi bir yasal ve/veya idari bir düzenleme önerisinin merkezinde bulunması gereken iki temel hareket noktasını ifade etmektedir.

B. Akademik Özgürlük Nedir?

“Genel görüşe veya egemen adetlere aykırı olan [fikirler] mahkum edilmemelidir. Bu tür seslerin yokluğu, toplumumuzda ciddi bir hastalığın belirtisi olabilir.”

(Başyargıç Warren, New Hampshire, 1957)

1. Akademik Özgürlüğün Anlamı ve Sınırları

UNESCO’nun 1950 yılında Nice’de toplanan uluslararası konferansında dünya üniversitelerinin taşıması gereken özellikler üç ana özellik şöyle belirlenmişti: (1) Bilgiyi bilgi için elde etmeye çalışmak ve nerede olursa olsun hakikatin peşinden gitmek; (2) muhalif kanaatlere hoşgörü göstermek ve siyasal müdahalelerden masun olmak; (3) ve özgürlük, adalet, insan onuru ve dayanışma ilkelerini eğitim ve araştırma çalışmaları yoluyla iletme yükümlülüğüne sahip olmak ve uluslararası düzeyde maddi ve manevi yardımlaşmayı karşılıklı olarak geliştirmek.⁶

⁵ UNESCO, *Social Responsibility and Academic Freedom and Autonomy*, International Association of Universities (Thematic Debate), http://www.unesco.org/iau/tfaf_working_doc.html.

⁶ Bu ilkeler ve 1998 yılında gerçekleştirilen UNESCO’nun *Dünya Yüksek Eğitim Konferansı* metni için bakınız: UNESCO, *Statement on Academic Freedom, University Autonomy and Social Responsibility*, International

Son yarım yüzyıl içinde üniversite kavramına ilişkin çok şey değişmiş, UNESCO tarafından 1998 yılında gerçekleştirilen *Dünya Yüksek Eğitim Konferansı*, yukarıda belirtilen ilkeleri hem teyit etmiş, hem de kapsamlarını yeniden tanımlamıştır. Üniversite ile toplum arasında bir tür *Sosyal Sözleşme* tesisinin amaçlandığı bu metine göre, geçen zaman içinde dünyada yeni gelişmeler yeni yüksek eğitim biçimleri gelişmiş, bir “dünya ekonomisi” doğmuş, toplumlar, sosyal, ekonomik, teknik ve kültürel gelişimlerinde üniversitelere ciddi sorumluluklar yüklemişlerdir. Bunlar arasında çevrenin korunması, yoksulluğun, şiddetin ve toplumsal mahrumiyetin ortadan kaldırılması gibi yeni talepler bulunmaktadır. Beşeri gelişimin ve bilginin sürekli genişlemesinin tetkik, araştırma ve sorgulama ile akademik özgürlük ve üniversite özerkliğine bağlı olduğu da artık kabul edilmiştir. Yirmibirinci Yüzyıla girerken üzerinde uzlaşmaya varılan anlamda akademik özgürlük:

“(a) akademik topluluğun, yani bilim adamları, öğretmenler ve öğrencilerin, kendi bilimsel aktivitelerini herhangi bir dışsal baskı olmaksızın kendi belirledikleri çerçeve içinde etik kurallara ve uluslararası standartlara uygun bir biçimde izleyebilme özgürlüğü”⁷ olarak tanımlanmıştır.

Barnet’in, üniversitenin ortaya çıkmasından bu yana yeniliği ve örgütlü yaratıcılığı hem mümkün kılan hem de haklılaştıran merkezi bir değer ve koşul olarak nitelediği akademik özgürlük, UNESCO’nun bir belgesinde yer alan diğer bir tanımda ise, akademik topluluğun –yani öğretim personelinin, öğrencilerin ve bilim adamlarının– başkalarının siyasi, felsefi veya epistemolojik inanç ve fikirlerine bağımlı olmaksızın, kendi düşünceleri doğrultusunda bilimsel araştırmalarını gerçekleştirebilmelerini ifade et-

Association of Universities, http://www.unesco.org/iau/tfaf_statment.html, April 1998.

⁷ Aynı Yerde.

mektedir.⁸ Gerektiğinde birilerinin tepkisini çekme pahasına, "... maddi çıkara, siyasi veya ekonomik güce veya dogmaya değil, *Hakikat*'e sadakat"⁹ göstermeyi ifade eden akademik özgürlük, bunu mümkün kılacak bir ortamın varlığına ihtiyaç gösterir. İşte bu yüzden akademi, "heterodoks fikirlerin ve alışık olunmayan davranışlar"ın diğer alanlardan daha fazla bir özel koruma görmesi gereken bir yeri ifade etmektedir.¹⁰ Bunun anlamı, akademisyenlerin, toplumda egemen görüş ve anlayışlara veya siyasi iktidarların politikalarına aykırı görüş ve ifadelerinden dolayı herhangi bir yasal veya siyasi baskı veya takibata maruz bırakılmayacaklarından emin olabilmeleridir.

Akademik özgürlüğün kökeni, üniversitelerin kendi kendilerini yöneten ve medeni hukukun dışında faaliyet gösteren kurumlar oldukları Ortaçağ Avrupa'sına kadar geriye götürülebilse de, bir kavram olarak akademik özgürlük çok eski sayılmaz. Bu konudaki ilk önemli örnek, Almanya'da 1908'de Fichte'nin rektörlüğünü yaptığı Berlin Üniversitesidir. Bu üniversitenin dayandığı üç temel ilke, (1) öğretim ve araştırmanın bir araya getirip bütünleştirilmesi; (2) öğretim ve araştırma faaliyetinin, kendi kurumlarını istedikleri doğrultuda yöneten üniversitelerin elinde olması; ve (3) akademik özgürlüğün garanti altına alınmasıdır.¹¹ Üniversitelerin kentle, prenslerle ve kiliseyle mücadelelerinin merkezindeki bu ilke, burada yeni bir anlam kazanıyor ve öğretme ve araştırma özgürlüğünü (*die Freiheit von Lehre und Forschung*)

ifade ediyordu.¹² Hukuki bir kavram olarak akademik özgürlük ise, yine Ondokuzuncu Yüzyılın Almanya'sında oluşmuş ve 1850 tarihli Prusya Anayasası'nın "bilim ve bilim öğretimi serbesttir" hükmünde görünürlük kazanmıştır. Bu anlamda akademik özgürlüğün, (1) bilimsel araştırma yapma özgürlüğü (*Freiheit der Wissenschaft*) ve (2) öğrencilerin istedikleri dersi seçebilmeleri (*Lernfreit*) olmak üzere iki ana özelliği bulunmaktadır.¹³

Akademik özgürlük, "bireysel akademik özgürlük" ve "kurumsal akademik özgürlük" olarak da ele alınabilir. Bireysel akademik özgürlük, bir üniversitede, eğitim ve araştırmanın minimum denetimini ifade etmektedir. Kurumsal anlamda akademik özgürlük ise, akademisyenleri yasa yapıcının veya politikacının müdahalesinden korumayı amaçlar. Bu bağlamda akademik özgürlüğün yargı tarafından da tanınması ve korunmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.¹⁴ Yargının geçmişte akademik özgürlüğü kısıtlayıcı bazı kararları, bu gerekliliğin önemini ortaya koymaktadır.¹⁵ Bununla birlikte günümüzde egemen olan, yargının akademik özgürlüğü koruyucu ve güvence altına alıcı örnek kararlarıdır. Ameri-

¹² Bourdoncle, *a.g.e.*, s. 95.

¹³ Standler, *a.g.e.*, <http://www.rbs2.com/afree.htm>

¹⁴ Aynı Yerde.

¹⁵ Bu konuda New York Eyalet Mahkemesinin ünlü filozof Bertrand Russell hakkındaki talihsiz bir kararı örnek verilebilir. Russell'ın 1940 yılında, New York City College'e öğretim üyesi olarak atanması üzerine, bir kişi, onun "ahlaka aykırı" görüşlerinden dolayı dava açmış ve mahkeme de davayı haklı bularak düşünürün atamasını iptal etmişti. Akademik özgürlüğü "iyi olanı yapma ve kötü olanı öğretmeme özgürlüğü" biçiminde tanımlayan Mahkeme kararında, Russell'ın "tehlikeli" olduğunu ve akademik özgürlük kisvesi altında Ceza Kanunu tarafından yasaklanan davranışların yaygınlaştırılmaya çalışılmasının hoş görülemeyeceğini ifade edilmişti. [Bu ifadeler Türkiye'de okuyucuya fazlasıyla tanıdık gelecektir.] Hamilton, "Bu dava, yargıçların neden akademik kararlara müdahale etmemeleri gerektiğini göstermesi açısından dikkate değer" yorumunu yapmaktadır. Bkz. Standler, *a.g.e.*, <http://www.rbs2.com/afree.htm>.

⁸ Aynı Yerde.

⁹ Byrne, Peter J., "Academic Freedom", 99 Yale Law Journal 252-253 (1989); aktaran Ronald B. Standler, *Academic Freedom in the USA*, <http://www.rbs2.com/afree.htm>, 3 July 2000.

¹⁰ Kennedy, Donald, *Academic Duty*, Harvard University Press, Cambridge, 1998, s. 1.

¹¹ Bourdoncle, *a.g.e.*, s. 94-5.

kan Yüksek Mahkemesinin 1957 tarihli bir kararında, yargıçlar Frankfurter ve Harlan, bir üniversitenin dört temel özgürlüğü olduğunu ifade etmişlerdi. Bunlar, üniversitenin “kimin öğreteceğini, neyin öğretileceğini, nasıl öğretileceğini ve çalışmaya kimin kabul edileceğini akademik zeminde kendisinin belirlemesi”dir.¹⁶ Özellikle Amerikan Yüksek Mahkemesinin geçmişten günümüze bu yöndeki kararları akademik özgürlüğün tanınması ve savunulması bakımından önemlidir.¹⁷

Akademik özgürlüğün sınırlarını belirlemek, onu tanıyıp ve garanti altına almaktan daha güçtür. Demokratik ülkelerde bile, özellikle siyasi bakımdan otoriter eğilimlerin ön plana çıktığı dönemlerde, akademik özgürlüğü ihlal edebilecek öneri ve uygulamalar söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla sınırlama sorununun netleştirilmesi önemlidir.

Bu konuda Ernest van den Haag'ın örneği açıklayıcı görünmektedir. Ona göre akademik özgürlük, bir üniversite hocasını, kendi alanı dışındaki konularda yorum yapsa bile, bağlamına bakmaksızın korumalıdır. Aksi takdirde akademik görev yapma, şiddetli, arzu edilmeyen ve gereksiz biçimde kısıtlanabilir. Bunun

anlamı, bir kimya profesörünün, kendi alanıyla ilgili olup olmamasına bakılmaksızın, örneğin dini, siyasi ve cinsel konularda heterodoks görüşleri ileri sürbilmesidir. Akademik özgürlük ilkesi onu korur. Üniversite ancak, kimya dersinde kimya anlatmak yerine bu görüşleri ileri sürmesi durumunda onu işten atabilir. Haag'a göre, söz konusu kişi, kimya anlatması gereken derste dini, siyasi ve cinsel konularda heterodoks görüşleri değil, gayet ortodoks görüşleri de dile getirecek olsa işten atılabilir ve bu akademik özgürlük ihlali sayılmaz.¹⁸

2. Akademik Özgürlüğün Tamamlayıcı Parçası: Üniversite Özerkliği

Üniversitelerin merkezi planlamanın sakıncalarından korunması, devlet veya merkezi siyaset tarafından katı bir biçimde belirlenmesinin önlenmesi, egemen siyasanın üretildiği mekanlar değil, tüm çeşitliliğiyle düşüncelerin, bu kapsamda genel anlayışların dışındaki alternatif veya marjinal olarak tanımlanabilecek düşüncelerin üretildiği ortamlar haline gelmesi, onun siyasi, idari, ekonomik ve yönetsel bakımlardan, mümkün olduğunca, merkezi belirlemenin dışında kalabilmesine bağlıdır¹⁹. Wisconsin Üniversitesi Rektörü Robert M. O'Neil'in de belirttiği gibi “(e)ğer Kurum özgür değilse, akademik topluluk içindeki bireyler de öğretmede ve öğrenmede özgür olmazlar”²⁰.

¹⁶ The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, *The Control of The Campus – A Report on The Governance of Higher Education*, Princeton University Press, Princeton, 1982, s. 4.

¹⁷ Yüksek Mahkemenin Marksist gazeteci Sweezy hakkındaki kararı çerçevesinde Yargıç Warren şunları söylüyordu: “Amerikan üniversiteleri topluluğunda özgürlüğün aslilığı hemen hemen aşikardır... Kolejlerimizde ve üniversitelerimizde entelektüel liderlerimize deli gömleği giydirmeye çalışmak, Ulusumuzun geleceğini tehlikeye atar... Şüphe ve güvensizlik atmosferinde bilim yeşeremez. Öğretmenler ve öğrenciler araştırmada, çalışmada ve değerlendirmede, yeni olgunluk ve anlayışa ulaşmada daima özgür kalmalıdır; aksi halde uygarlığımız atıl kalır ve ölür”. Bkz. Standler, *a.g.e.*, <http://www.rbs2.com/afree.htm>; ayrıca bkz: Fuchs, *a.g.e.*, s. 13. Diğer bir dava dolayısıyla (*Barenblatt Birleşik Devletler'e Karşı*) Yargıç Harlan, “Anayasal olarak korunmuş bu alana Kongre tarafından yapılabilecek müdahalelere karşı Mahkeme'nin daima uyanık olacağını” ifade ediyordu (Fuchs, *a.g.e.*, s. 13).

¹⁸ Haag, Ernest van den, “Academic Freedom in the United States”, *Academic Freedom*, (Baade, Hans, ed.), Oceana Publications, New York, 1964, s. 87.

¹⁹ Bunun tam aksi ve artık fazlaca taraftar bulamayan görüşün bir örneği, Almanya'da üniversite özerkliğinin neredeyse hiç olmamasına karşın akademik özgürlüğün varlığını ileri süren Lord Bowden'in yaklaşımıdır. Bkz. Lord Bowden, “The Universities, the Government and the Public Accounts Committee”, VI *Minerva* (Autumn 1967), 30; aktaran Hurtubise, R. – Rowat, D. C., *The University, Society and Government*, The University of Ottawa Press, Ottawa, 1970, s. 68.

²⁰ The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, *The Control of The Campus – A Report on The*

Başka bir ifadeyle, akademik özgürlüğün gerçekleşebilmesi, üniversite özerkliğini zorunlu kılmaktadır.

Üniversite özerkliğinin de, başlangıcı üniversitenin doğduğu tarihlere kadar geriye götürülebilecek uzun bir geçmişi vardır. Onikinci Yüzyılda Bologna'da lonca öğrencilerinin zengin aileler tarafından himaye edilmesine, Paris'te şehir yönetiminden bağımsız olarak kilise içinde özel statüyle bir topluluk oluşturulmasına kadar uzanan bu geçmişte, başlangıçtan itibaren bir tür kurumsal özerklik de hep varolagelmıştır. Büyük Ortaçağ üniversiteleri, iktidarlı ve prestijli bağımsız kurumlar olarak doğmuşlardır. Üniversitelerin, kimin öğreteceğine ve öğrencilere ne öğretilene ilişkin otoritesi, açıkça tanınmıştır. Üniversitelerin kurumsal özerkliğine devlet ve kilise tarafından sıkça meydan okunmuşsa da, üniversite hocalarının özgürlükleri bazı ufak tefek iç düzenlemelerle kimi zaman kısıtlanmışsa da, üniversitenin kurumsal özerkliği, bilim adamlarını harici denetimden korumuştur.²¹ Kısacası özerklik, baştan beri üniversite kavramına yapışık bir değeri, üniversitenin onu anlamlı kılan ayrılmaz bir özelliğini ifade etmiştir.

Amerika'da 1769 yılında kraliyetin tanıdığı bir imtiyazla kurulan Dartmouth College'in başkanının değiştirilmesiyle ilgili olarak Yüksek Mahkeme 1819 yılında verdiği kararda, bu kurumun devletten bağımsızlığını tanımış ve kolej imtiyazının devlet tarafından değiştirilemeyeceğini hükme bağlamıştır. Yüksek öğrenimin bağımsızlığını pekiştiren bu kararda belirginleşen kurumsal bağımsızlık ilkesi, zamanla, özel kolej ve üniversitelerden kamusal olanlara doğru yayılmıştır. Zaman içinde bu ilkenin ihlal edilmesi, kamu üniversitelerinin yasama organı veya kolejlerin ba-

ğışta bulunanlar veya kilise görevlileri tarafından müdahaleye maruz bırakılması söz konusu olmuşsa da, günümüzde Amerikan yüksek eğitiminin bağımsızlığı, hem hükümet hem de yargı tarafından teyit edilmiş bir statüyü ifade etmektedir.²²

Bu anlamda kurumsal özerklik ilkesi;

“üniversitenin dahili örgütlenme ve yönetim, finansal kaynakların dahili dağıtımı, kamusal nitelik taşımayan kaynaklardan gelir kazanılması, kendi personelini kendisinin istihdam etmesi, çalışma koşullarını kendisinin belirlemesi ve son olarak da öğretim ve araştırma yürütme özgürlüğü için harici müdahaleden gerekli ölçüde bağımsız olması şeklinde tanımlanabilir”.²³

Tapper ve Salter'e göre, teorik olarak kurumsal özerklik, bir yüksek eğitim kurumunun, herhangi bir harici müdahale olmaksızın kendi kendisini yönetmesine izin veren şartları ifade etmektedir. Pratikte ise, hiçbir yüksek eğitim sistemi dışsal denetimden bütünüyle bağımsız değildir. Özerklik, üniversite, devlet ve toplum arasındaki sınıra ilişkin koşulları ifade etmektedir.

Yönetimsel bakımdan bunun anlamı, üniversitelerin istihdam edecekleri personel ve öğrenci sayısı da dahil, kendi çalışma ve işleyiş düzenlerini kendilerinin belirlemesidir. Bunun gerçekleşebilmesi için üniversitelerin doğrudan devlete bağlı kurumlar olmaktan

²² *a.g.e.*, s. 9-11.

²³ http://www.unesco.org/iau/tfaf_statment.html. UNESCO'nun 1997 yılında kabul ettiği akademik özgürlük ve üniversite özerkliği hakkındaki belgedeki diğer bir tanımla kurumsal özerklik, “üniversitenin, kendi iç örgütlenmesi konusunda devlet müdahalesinden özgür olması, kendi kendisini yönetmesi, finansal kaynaklarının kendisi tarafından yönetilmesi, kamusal nitelik taşımayan kaynaklardan gelir oluşturması, kendi personelini istihdam etmesi, çalışma koşullarını belirlemesi ve son olarak da öğretim ve araştırmanın idamesinde özgür olmasıdır”. Bkz. International Association of Universities (Ed. Justin Thorens), *The Feasibility and Desirability of an International Instrumentation Academic Freedom and University Autonomy*, Analysis, http://www.unesco.org/iau/tfaf_feasibility.html, 1998).

Governance of Higher Education, Princeton University Press, Princeton, 1982, s. 6.

²¹ *a.g.e.*, s. 4-5.

çıkarılması gereklidir.²⁴ Özerkliğin ekonomik boyutunun anlamı ise, iktisadi bakımdan bu kurumların devlete veya siyasi iktidarlara bağımlılığının minimum düzeyde tutulmasıdır. Bu da, üniversitelerin finansmanında merkezi yönetimin payının azaltılması, daha açık bir ifadeyle, üniversitelerin mali açıdan kendi ayaklarının üstünde durabilmeleridir²⁵.

3. Akademik Özgürlüğün Engellenmesi

Demokratik olmayan sistemlerde akademik özgürlükten söz edilemeyeceği, özellikle totaliter sistemlerde bilginin üretiminin, iletiminin ve yayılımının denetlendiği bilinmektedir. Ancak demokratik sistemlerde de akademik özgürlüğü ihlal etmenin çeşitli biçimleri bulunmaktadır. Moran'a göre demokratik toplumlarda akademik özgürlük, "ifade ve basın özgürlüğünün mantıksal bir uzantısıdır". An-

cak pratikte ve gerçekte, "demokratik toplumlarda da bilim adamlarını susturmanın çeşitli yolları vardır" ve bunlardan bazıları yasadır. Örneğin "ulusal güvenlik" gibi çok dar ve çok geniş tanımları yapılabilen bir kavrama dayanılarak demokratik toplumlarda da akademik özgürlüğün kısıtlanmasına çalışılmaktadır. Burada sorun, ulusal güvenliğin, akademik özgürlüğü bastırmanın veya sansürün bir mazereti olarak kullanılmak istenmesidir.²⁶ Savaş gibi istisnai durumlarda, örneğin ulusal sınırların ifşası türünden bazı eylemlerin sınırlandırılması veya yasaklanması gibi çok özel durumların dışında, demokratik ülkelerde "ulusal güvenlik" gerekçesiyle akademik özgürlüğün sınırlandırılmayacağına ilişkin genel bir anlayıştan söz edilebilir.

Akademik özgürlüğü pratik olarak sınırlayıcı bir etken olarak, bilimsel araştırmaların devlet tarafından finanse edilmesi ve desteklenmesinden söz edilebilir. Bunun anlamı, "demokratik sistemlerde bile, finansman siyaseti ve bürokratik prosedür temelinde, bilim ve araştırmanın üzerinde geniş ölçüde bir devlet denetiminin bulunmasıdır".²⁷ Bu çerçevede çoğu kez, devletin üniversitelere, akademik çalışmalara ve akademisyenlere "destek olması"ni talep etmenin sonuçları hakkında yeterince düşünülmediği tespitini yapmak mümkündür.

Bunların dışında, devletin akademik özgürlüğü tanıdığı, üniversite öğrenimine müdahale etmediği veya öğretimin muhtevasını belirlemeye kalkışmadığı demokratik ülkelerde, başka-dolaylı baskı biçimlerinden de söz edilebilir. Örneğin, herhangi bir yasal sınırlama olmasa bile, üniversite yönetimi, "aykırı" düşünce ve tutum içindeki akademisyenle-

²⁴ Bolton, *a.g.e.*, s.3.

²⁵ İngiltere Lordlar Kamarası tarafından hazırlanan 19 Nisan 1988 tarihli bir rapor, "Yüksek eğitim kurumlarının kamusal finansmanı ile onların asli özerkliklerini koruma ihtiyacı arasında açık bir gerilim vardır" (Russell, Conrad, *Academic Freedom*, Routledge, London, 1993, s. v) saptamasını yapmaktadır. Devletin "yardım"ı, tıpkı akademik özgürlük açısından bazı sakıncalar içerdiği gibi, üniversite özerkliği açısından da sorunlar içermektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, üniversitelerin maddi bakımdan olumsuz bir duruma mahkum edilmeden gerçekleştirilebilmesi, eğitimde eşitlik ilkesini fiilen zedeleyecek biçimde yoksul kesimlerin üniversite dışında bırakılmasına yol açılmamasıdır. Üniversitelerin iktisadi özerkliğini zedelemeyen bunu sağlamak mümkündür. Bunun bir yolu, *devletin üniversiteleri değil öğrencileri finanse etmesi* (Bolton, *a.g.e.*, s. 3) olabilir. Öğrenciler çok çeşitli biçimlerde finanse edilebilirler. Örneğin bu, ödünç verme sistemiyle desteklenen bir burs sistemi olabilir; burslar merkezi yönetimden ve diğer kaynaklardan (örneğin mahalli idarelerden veya sanayi kesiminden) gelirken, ödünç vermede ana kaynak devlettir. Bu sistem, yoksul öğrencilerin çıkarlarını korurken, kamu harcamalarını da sınırladığı bir etki yapacaktır (*Aynı Yerde*).

Ayrıca, öğrencilerin doğrudan ve dolaylı kaynaklarla desteklenmesine ilişkin modeller ve farklı ülkelerin bu konuda uyguladıkları yöntemlerle ilgili bir rapor için bkz. OECD, *Financing Higher Education -Current Patterns*, Paris, 1990, özellikle Ch. 3.

²⁶ Moran, Gordon, *Silencing Scientists and Scholars in Other Fields: Power, Paradigm Controls, Peer Review, and Scholarly Communication*, Ablex Publishing Corporation, London, 1998, s. 6-7.

²⁷ Moran, *a.g.e.*, s. 11.

rin, toplumdaki gelecek maddi desteği engelleyebilecekleri kaygısıyla bazı sınırlamalar getirebilir.²⁸ Çünkü yöneticiler, “(ü)niiversiteye kamu desteğini azaltabilecek herhangi bir şeye izin vermekte (...) tereddüt edeceklerdir”.²⁹ Üniversiteyi kuşatan genel atmosferin etkisiyle akademisyenlerin diledikleri gibi konuşup yazmakta güçlük çektikleri, Haag’a göre üniversitenin koyduğu “önleyici sınırlamalar”da belirginleşen ve akademik özgürlüğü ihlal eden bu sorunun çözümü, üniversitenin ağırlıklı biçimde dayandığı para kaynaklarının çeşitlendirilmesidir.³⁰

4. Akademik Özgürlüğe Ayrı Bir Özgürlük Kategorisi Olarak İhtiyaç Var mı?

Günümüzde, yaygın biçimde tanınması ve hukuki metinlere girmesi bakımından akademik özgürlük bir “hak”³¹ olarak da ta-

²⁸ Hükümetin üniversiteden el çekmesiyle akademik özgürlüğün sağlanmış olmayacağı, bu konudaki rahatsızlığın “... bütün üniversite alemine kendi değerlerini dayatan üniversite başkanlarından ve mütevelli heyetlerinden ...” de geldiği ileri sürülmektedir (Bkz. Ollman, Bertell, “Akademik Baskının İdeolojisi Olarak Akademik Özgürlük ideali: Amerikan Usulü”, *Praksis*, Yıl 2001, Sayı 4, s. 111). Öte yandan, Maryland Üniversitesinde bölüm başkanlığı görevine getirilmediği gerekçesiyle açtığı davayı kaybeden Ollman’ın aşağıdaki ifadeleri, akademik özgürlüğün aynı kavram adına engellenmesi riskinin de söz konusu olabileceğine işaret etmektedir: “... herkes akademik özgürlüğü savunuyor; sadece vurgular ve düşmanlar farklı. 1978’de Marksist siyasi fikirlerimden dolayı Maryland Üniversitesi’nin Yönetim Bölümü Başkanlığına getirilmediğimde, bu reddedişin akademik özgürlüğüme yapılan bir saldırı olduğunu söylemişim. (...) Beni reddeden Başkan John Toll ise ... hiçbir dış baskıya maruz kalmadan en iyi olarak gördüğü şeyi yapma yolundaki akademik özgürlüğü adına hareket ettiği konusunda ısrar etti.” (*a.g.m.*, ss.111-12).

Bu tartışma, akademik özgürlüğün sağlanması bakımından kurumsal özerkliğin yeterli olmadığını, konunun, Standler’in yukarıda vurguladığı “bireysel akademik özgürlük” boyutunun da ihmal edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

²⁹ Haag, Ernest van den, *a.g.e.*, s. 88.

³⁰ Haag, *a.g.e.*, s. 89.

³¹ R. F. Fuchs (*a.g.e.*, s.1), “akademik özgürlük hakkı”ndan söz etmektedir.

nımlanabilmektedir. Ancak, akademik özgürlüğün ele alınmasında gözden kaçırılmaması gereken husus, onun, değeri kendinden menkul olan ve bir kısım insanlara imtiyaz olarak diğer insanlarda bulunmayan ilave bir özgürlük alanı tanıyan bir değer olmadığıdır.

Akademik özgürlüğü bir özgürlük türü olarak kabul edecek olursak ve Locke’çu anlamda özgürlüğün temel bir hak olduğunu göz önüne alacak olursak, bu durumda onu da bir hak olarak kabul etmek gerekecektir. Ancak akademik özgürlük kavramının bu anlamda hukuki bir kavram haline gelmesine itiraz edenler, tüm vatandaşlar için geçerli olması gereken özgürlük ilkesinin yeterli olduğunu, bunun dışında “akademik özgürlük” gibi ayrı bir kategoriye ihtiyaç olmadığını savunmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre, akademik özgürlüğün ihlal edildiği söylendiğinde, genellikle ihlal edilen, sivil ve siyasal haklardan birisidir. Bu ihlal ya devletin siyasi düşüncesinin ifade edilmesi özgürlüğünü çiğnemesi, ya toplanma özgürlüğüne müdahale etmesi ya da başka bir şeydir. Bu anlamda hukuksal olarak sınırları çizilemeyen ve parametreleri açıkça tanımlanamayan “akademik özgürlük doktrini” gereksizdir. Mark Yodof’a göre:

“Madem ki Birleşik Devletler egaliteryen bir demokrasidir, o halde profesörlere, herhangi bir yetişkin vatandaşın sahip olduğundan daha üst bir seviyede sivil özgürlük vermek için bir neden yoktur. ABD’de önemli ve temel bir ilke vardır ki, o da yasaların herkese eşit biçimde uygulanmasıdır; herhangi bir grubun diğer herhangi bir gruptan daha fazla hakka sahip olması gerektiğine ilişkin bir ilke yoktur.”³²

Oldukça haklı ve eşitlikçi bir gerekçeye dayanan bu çekinceler ışığında akademik özgürlüğü nasıl anlamalıyız? Yukarıdaki ifadelerin sahibinin vurguladığı gibi, profesörlere

³² Standler, *a.g.e.*, <http://www.rbs2.com/afree.htm>.

için bir tür imtiyaz tanınacaksa, neden gazeteciler için de özel bir yasal statü tanınmasın? Burada eşitlik ilkesini zedelemeyecek çözüm, sivil ve siyasi haklar kategorisinin tüm vatandaşlar için tanındığı ve korunduğu bir siyasi ve hukuki çerçevenin tesisidir. Gerçekten de bireysel hakların garanti altına alındığı demokratik bir sistemde, akademisyenler de herhangi bir özgürlük kısıtlamasına maruz kalmadan çalışabileceklerdir. Bu anlamda akademik özgürlüğü, bu alanda faaliyet gösterenlere verilmiş bir imtiyaz olarak değil, herkesin sahip olması gereken sivil ve siyasi hakların bir türevi, bu hakların kullanımının üniversiteye yansımaları olarak kabul etmek daha doğru görünmektedir.

Akademik özgürlüğün, özellikle demokratikleşme sürecindeki ülkelerde, üniversitelerle ilgili bir düzenleme yapılırken bir ilke olarak sürekli göz önünde tutulmasının, sivil ve siyasi hakların en azından akademik ve bilimsel etkinlikler alanındaki kullanım alanını genişletmeye katkıda bulunacağı düşünülebilir. Başka bir ifadeyle, akademik özgürlüğün ayrı bir özgürlük kategorisi olarak tesis edilip edilmemesi gerektiğine ilişkin tartışma, ancak sivil ve siyasal hakların, bu kapsamda özgürlüğün genel olarak tesis edilebilmiş olduğu toplumlarda söz konusu olabilir. Ancak genel olarak özgürlüklerin önünde ciddi yasal, kurumsal ve fiili engellerin bulunduğu ülkelerde –bu arada ülkemizde– akademik özgürlüğün ayrı bir özgürlük kategorisi olarak tanınıp korunmasının gerekliliği açıktır. Özgürlükler alanını genişletmeye yönelik çabaların güçlüğü ve uzun yıllar alabileceği ihtimalini de göz önüne aldığımızda, bu kavram adına üniversitelerin birer özgürlük adacıları haline getirilmesi, nispeten ulaşılabilir bir hedefi ifade ediyor görünmektedir. Kısacası, özellikle bu tür ülkelerde akademik özgürlük daha pratik gerekçelerle, üniversiteleri egemenin iradesinden hiç değilse bir ölçüde koruyabilecek bir sığınak olarak *kullanılabilir*. Üniver-

sitelere Ortaçağ Avrupa'sında bile bir tür serbesti tanınmış olduğunu göz önüne aldığımızda, demokratik standartların yeterince yerleşmemiş olduğu ülkelerde “kral çıplak” diyebilecek bir mekana ve bireylere sahip olma anlamında akademik özgürlüğün değeri takdir edilebilir.

5. Türkiye Akademik Özgürlüğün Neresinde?

Türkiye üniversitelerinin bu genel tablodaki yeri nerededir? Akademik özgürlük ilkesinin Türkiye üniversiteleri için ne ölçüde bir anlam ifade etmektedir? Uluslararası bilimsel standartlarla ölçüldüğünde (örneğin Türkiye üniversitelerinin bilimsel yayınlarına yapılan atıf sayısı gibi) ilk soruya; üniversitelerin üretecekleri bilginin çerçevesinin Milli Güvenlik Kurulu ve başka bazı birimler tarafından belirlenmeye çalışıldığı göz önüne alındığında da ikinci soruya olumlu cevap vermek güç görünmektedir. Öte yandan üniversiteler, ülkemizin kronik sorunlarının çözümüne ışık tutacak, barışa katkıda bulunacak bir perspektifi temsil etmek yerine, daha çok sorunların bir parçası olarak belirginleşmektedir. Dahası, her dönemde, ülkemizi sürekli az gelişmiş ülke demokrasisine mahkum eden askeri müdahalelere, akademik hayatı dar bir çerçeveye hapsedmek isteyen güçlere ilk teslim olan ve sivil/demokratik taleplerin temsilcisi olmak yerine hukuk dışı müdahaleleri meşrulaştırıcı açıklamalar yapan kurumlar da üniversiteler olmuştur.

Bu anlamda sorun, sadece akademik özgürlüğü gereğince güvence altına almayan mevzuattan ibaret olmayıp, daha çok bir zihniyet sorunu olarak belirginleşmektedir. Dolayısıyla üniversitelerimizi yukarıda ifade edilen evrensel anlamına kavuşturabilmek için yasal düzenlemelere sihirli bir değnek olarak bakmamakta yarar vardır. Geçmişten günümüze her dönemde, 1933 Darülfünun Tasfiyesinden -ki hala bunu bir “reform” ola-

rak görüp olumlayanlar vardır- 1948 tasfiyesine, 12 Eylül sonrası 1402'liklerin tasfiyesinden 28 Şubat sonrası içinde bulunduğumuz ve halen devam eden tasfiye sürecine kadar, akademik özgürlüğün açıkça ve yoğun biçimde ihlal edildiği tüm zamanlar boyunca meslektaşlarına sahip çıkmayan, onların uğratıldıkları haksızlıkları görmezden gelen kurumlardan, ülke geleceği adına çok şey beklemek gerçekçi görülmeyebilir. Üniversitenin verdiği bu olumsuz sınavlar, aslında temel bir ahlak sorununun ifadesi olarak da değerlendirilebilir. Dahası, Türkiye'de fiilen geçerli olan ve yazılı hukukun üstünde olduğu herkes tarafından bilinen irade ve uygulamalar söz konusu iken, yasal düzenlemelere de ne kadar güvenebileceğimiz de ayrı bir tartışma konusudur. Akademik özgürlüğün Anayasalarda yazılı olmasının, onun gereği gibi korunduğu anlamına gelmediğini, Türkiye örneğinde görmek mümkündür. Öte yandan bu konuda yargının da başarılı bir sınav verdiğini veya vermekte olduğunu söyleyebilmek güçtür.³³

C. Sonuç

Üniversitenin bir toplum veya insanlık için taşıdığı önem ve bu kapsamda akademik özgürlüğün değeri açıktır. Ancak üniversiteye ilişkin beklentilerimizi daha mütevazı bir düzeyde tutmak, özellikle son yüzyılın tecrübeleri ışığında daha makul görünmektedir.³⁴

Bununla birlikte, üniversite kavramının içi- nin evrensel anlamına uygun biçimde doldurulmaya çalışılması için çaba gösterilmesi akademik özgürlüğün korunması önemlidir. Batı ülkelerinde bazı dönemlerde kesintiye uğramış olsa da, bu özgürlük üniversitelerin ortaya çıktığı tarihlerden itibaren hep varolagelmiş ve gittikçe tartışılmaz bir konuma ulaşmıştır.

Akademik özgürlük demokratik ülkelerde de doğrudan veya -özellikle de- dolaylı biçimlerde ihlal edilebilmektedir. Bu ihlaller, üniversitenin finanse ediliş biçimiyle yakından ilgilidir. Devlet, ekonomi, gelenek vs. tarafından üniversitelerin dolaylı baskı altına alınmasının veya akademisyenlerin oto-sansüre zorlanmasının bir ölçüde önüne geçmenin en makul yolu, Haag'ın önerdiği gibi finans kaynaklarının çeşitlendirilmesi olabilir.

Özgürlük ilkesinin gereği gibi tesis edilmesi durumunda ayrıca akademik özgürlük gibi bir kategoriye ihtiyaç olmadığı düşünülebilir. Burada kabul edilebilir bir çözüm, akademik özgürlüğü bir imtiyaz veya üniversite dışındaki bireylerin sahip olduğundan daha fazla bir hak olarak değil, herkesin sahip olması gereken hakların üniversiteye yansması veya onların bir uzantısı biçiminde içeriklendirmek olabilir. Akademik özgürlüğü bu tür bir içerikle tanımlamak, eşitlik ilkesine de aykırı olmayacaktır. Her bireyin

³³ Örneğin Anayasa Mahkemesi'nin Huzur Partisi'nin kapatılması ile ilgili kararında, parti programında öne sürülen isteklerin bilimsel özerkliğin yanı sıra, yüksek öğretim ve eğitimde "Atatürkçü düşünceye ve Türk devrimine" aykırılığının da gerekçe olarak gösterilmiş olması, bu sonuçlara aykırı herhangi bir akademik özgürlük kullanımının koruma görmeyeceğinin açık bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bkz. Sunay, Reyhan, *Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*, Liberal Düşünce Topluluğu ve Avrupa Komisyonu, Ankara, 2001, s. 275-6.

³⁴ Akademik özgürlüğü ve genel olarak yaşadıkları ülkelerdeki özgürlükleri koruma konusunda üniversitelerin si-

cili her zaman parlak değildir. E. Schils'in , "Alman ve Sovyet bilim adamlarının ve McCarthy döneminde de Amerikalı bilim adamlarının oldukça acınacak haldeki sicillerini" göz önüne alarak yaptığı şu değerlendirmeye kim itiraz edebilir:

"Totaliter ülkelerin hiçbiri, akademik kadronun kendi özgürlüklerini koruması konusunda güçlü ve yaygın bir ısrara şahitlik etmemiştir. [...] Baskının çok daha az -ve özgürlüğe yönelik tehdidin kuşkusuz daha küçük- olduğu Birleşik Devletler'de bile, bir bütün olarak profesörlerimiz kendi özgürlüklerini korumak için çok az şey yapmışlardır".

Bu ilginç değerlendirmenin devamı için bkz. *Science and Freedom* (June 1958), 23-24; aktaran Hurtubise, R. Rowat, D. C., *Age*, s. 71-72.

sahip olması gereken sivil ve siyasi haklardan fazla bir şey olmayacaksa, akademik özgürlük üzerindeki bu vurgunun nedeni sorulabilir. Ancak, hem üniversite kavramına içkin olan özgürlüğün değerini vurgulayabilmek, hem de özellikle yaşadığımız ülke gibi, özgürlüğü sağlamanın pek kolay görünmediği ülkelerde, özgürlüğün başka bir bayrak altında sığınabileceği bir liman oluşturmaya çalışmak makul görülebilir. Kısacası, özgürlüğün tesis edilmesi durumunda “akademik özgürlük” adıyla ayrı bir kategoriye ihtiyaç duyulup duyulmayacağı tartışılabilir; ancak yaşadığımız ortamda akademik özgürlüğü tesis etmek demek, diğer özgürlüklerin alanını genişletmeye yönelik fikir ve önerilerin üretilebileceği “bir nefes alma alanı” açabilmeyi ifade etmektedir.

Kaynaklar

- Bolton, John, *Strategies for Higher Education*, Aberdeen University Press, 1988.
- Bourdoncle, Raymond, *L'université et les Professions –Un Itinéraire de Recherche Sociologique*, L'Harmattan, Paris, 1994.
- The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, *The Control of The Campus –A Report on The Governance of Higher Education*, Princeton University Press, Princeton, 1982.
- Fuchs, Ralph F., “Academic Freedom – Its Basic Philosophy, Function, and History”, *Academic Freedom*, (Baade, Hans, ed.), Oceana Publications, New York, 1964, ss. 1-16.
- Haag, Ernest van den, “Academic Freedom in the United States”, *Academic Freedom*, (Ed. Baade, Hans), Oceana Publications, New York, 1964, ss. 85-94.
- Hurtubise, René. – Rowat, Donald C., *The University, Society and Government*, The University of Ottawa Press, Ottawa, 1970.
- International Association of Universities (Ed. Justin Thorens), *The Feasibility and Desirability of an International Instrumentation Academic Freedom and University Autonomy*, Analysis, http://www.unesco.org/iau/tfaf_feasibility.htm 11998.
- Kennedy, Donald, *Academic Duty*, Harvard University Press, Cambridge, 1998.
- Moran, Gordon, *Silencing Scientists and Scholars in Other Fields: Power, Paradigm Controls, Peer Review, and Scholarly Communication*, Ablex Publishing Corporation, London, 1998.
- Ollman, Bertell, “Akademik Baskının İdeolojisi Olarak Akademik Özgürlük ideali: Amerikan Usulü”, *Praksis*, Yıl 2001, Sayı 4, ss. 110-25.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development, *Financing Higher Education – Current Patterns*, Paris, 1990.
- Russell, Conrad, *Academic Freedom*, Routledge, London, 1993.
- Standler, Ronald B., *Academic Freedom in the USA*, <http://www.rbs2.com/afree.htm>.
- Sunay, Reyhan, *Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*, Liberal Düşünce Topluluğu ve Avrupa Komisyonu, Ankara, 2001.
- UNESCO *Social Responsibility and Academic Freedom and Autonomy*, International Association of Universities (Thematic Debate), http://www.unesco.org/iau/tfaf_working_doc.html.
- _____, *Statement on Academic Freedom, University Autonomy and Social Responsibility*, International Association of Universities, http://www.unesco.org/iau/tfaf_statment.html, April 1998.